

Ο ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

A)

● ΠΑΣΧΟΥΣΕΣ ΘΕΟΤΗΤΕΣ

Η΄

● ΘΕΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΥΠΟΚΕΙΝΤΑΙ ΣΕ
ΜΕΤΑΒΟΛΗ

● ΑΠΟΥΣΙΑ - ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Πλούταρχος, Περί τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς 384D

κρυπτόμενοι δὲ τοὺς πολλοὺς οἱ σοφώτεροι τὴν μὲν εἰς πῦρ μεταβολὴν Ἀπόλλωνά τε τῆ μονώσει Φοῖβόν τε τῷ καθαρῷ καὶ ἀμιάντῳ 389.A καλοῦσι, τῆς δ' εἰς πνεύματα καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ φυτῶν ζώων τε γενέσεις τροπῆς αὐτοῦ καὶ διακοσμήσεως τὸ μὲν πάθημα καὶ τὴν μεταβολὴν δια-σπασμόν τινα καὶ διαμελισμόν αἰνίττονται, Διόνυσον δὲ καὶ Ζαγρέα καὶ Νυκτέλιον καὶ Ἰσοδαίτην αὐτὸν ὀνομάζουσι καὶ φθοράς τινας καὶ ἀφανι-σμοὺς εἶτα δ' ἀναβιώσεις καὶ παλιγγενεσίας οἰκεῖα ταῖς εἰρημέναις μεταβο-λαῖς αἰνίγματα καὶ μυθεύματα περαίνουσι· καὶ ἄδουσι τῷ μὲν διθυραμβικὰ μέλη παθῶν μεστὰ καὶ μεταβολῆς πλάνην τινὰ καὶ διαφόρησιν ἐχούσης· μι-ξοβόαν γὰρ Αἰσχύλος 389.B (fr. 355) φησὶ πρέπει διθύραμβον ὀμαρτεῖν σύγ-κωμον Διονύσω, τῷ δὲ παιᾶνα, τεταγμένην καὶ σώφρονα μουσαν, ἀγῆρων τε τοῦτον αἰεὶ καὶ νέον ἐκεῖνον δὲ πολυειδῆ καὶ πολύμορφον ἐν γραφαῖς καὶ πλάσμασι δημιουργοῦσι·

B)

1. **ΜΥΣΤΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ**

2. **ΜΥΣΤΗΡΙΑΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ**

3. **ΜΥΣΤΗΡΙΟΣΟΦΙΑ**

Δίπλα στη δημόσια λατρεία υπάρχουν ομάδες αποκλίνουσες ή περιθωριακές που δηλώνουν διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις. Ορισμένες ενσωματώθηκαν πλήρως ή μερικώς στην επίσημη λατρεία της πόλεως, αλλά παρέμειναν ξένες προς αυτή. Επιδίωξαν μια πιο στενή και προσωπική επαφή με τους θεούς και τη μακάρια αθανασία.

ΤΡΕΙΣ ΤΥΠΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ

● ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

● ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

● ΟΡΦΙΣΜΟΣ

ΤΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

- Η Δήμητρα και η Κόρη – Περσεφόνη είναι οι δύο θεές που κυριαρχούν στον ελευσινιακό κύκλο.
- Ο άρχων βασιλεύς είχε την ευθύνη για το δημόσιο εορτασμό των Μεγάλων Μυστηρίων. Οι μεγάλες οικογένειες των Ευμολπιδών και των Κηρύκων ρύθμιζαν με διάταγμα τις λεπτομέρειες του εορτασμού και σύμφωνα με την παράδοση είχαν ιδιαίτερους δεσμούς με τις δύο θεές.
- Η μυστικότητα επιβαλλόταν μόνο όταν οι μύστες είχαν πλέον εισδύσει στα άδυτα του ναού και τότε τίποτα δεν επιτρεπόταν να διαρρεύσει προς τα έξω.
- Στην Ελευσίνα δεν υπήρξε καμία διδασκαλία ούτε κάποιο δόγμα.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

- Αριστοτέλης: «Εκείνοι που μυούνται δε χρειάζεται να διδαχθούν κάτι, αλλά να νιώσουν συγκινήσεις και να βρεθούν σε ορισμένη ψυχική διάθεση».
- Πλούταρχος: Αναφέρεται στην ψυχική κατάσταση των μνημένων που περνούν από την αγωνία στην έκσταση. Αυτή την εσωτερική ταραχή, την προκαλούσαν τα δρώμενα, δραματικές αναπαραστάσεις και μιμήσεις, τα λεγόμενα, τα λόγια που συνοδεύουν την τελετουργία και τα δεικνύμενα, τα πράγματα που επιδεικνύονται και εκτίθενται στη θεά.

Είχαν σχέση με τα πάθη της Δήμητρας, με την κάθοδο της Κόρης στον κάτω κόσμο, με την τύχη των νεκρών στον Άδη.

- Ομηρικός Ύμνος στη Δήμητρα: «Ευτυχισμένος όποιος θνητός είχε την τύχη το θέαμα να δει των μυστηρίων. Όποιος δεν είναι μνημένος, και δεν λαμβάνει μέρος σ' αυτά, δεν έχει τέτοια μοίρα μετά θάνατον, στου κάτω κόσμου τα σκοτάδια».

Δίχως ν' απομακρύνονται από την παραδοσιακή εικόνα του Άδη, τα μυστήρια προσέφεραν την προοπτική μιας πιο ευτυχισμένης ζωής στον κάτω κόσμο.

ΜΥΣΤΗΣ

- Στο τέλος της μυητικής διαδικασίας, μετά την τελική φώτιση, ο πιστός είχε την αίσθηση πως είχε μεταμορφωθεί εσωτερικά.
- Συνδεδεμένος στο εξής με τις θεές με μια πιο προσωπική σχέση, είχε αναδειχθεί σε εκλεκτό, σε κάποιον που ήταν πλέον σίγουρος ότι σ' αυτήν τη ζωή και στην άλλη θα είχε μια τύχη διαφορετική από την κοινή τύχη των θνητών.
- Μετά την επιστροφή όμως στο σπίτι του, στις οικογενειακές, επαγγελματικές, πολιτικές του δραστηριότητες, τίποτα δε διέκρινε τον μυημένο από αυτό που ήταν πριν. Δεν υπάρχει κανένα εξωτερικό σημάδι, κανένα σημείο αναγνώρισης ή κάποια αλλαγή έστω στον τρόπο ζωής.

Για την πολιτεία όμως που θέτει υπό την προστασία της τα μυστήρια, όπως και για τους πολίτες, μνημένους ή όχι, τίποτα δεν υπάρχει σ' αυτά που ν' αναγκάζει την επίσημη θρησκεία να μην τα αναγνωρίζει ως μέρος του εαυτού της.

ΔΙΟΝΥΣΟΣ

- Η λατρεία περιλαμβάνει τελετές και όργια, τις οποίες δεν έχουν δικαίωμα να γνωρίζουν όσοι δεν έχουν χρισθεί βάκχοι.
- Ο γάμος της βασίλισσας, συζύγου του άρχοντος βασιλέως, με το Διόνυσο κατά τη γιορτή των Ανθεστηρίων αντιπροσωπεύει την επίσημη αναγνώριση, εκ μέρους της πόλεως, της θεϊκής υπόστασης του Διονύσου. Καθαγιάζει την ένωση της πολιτικής κοινότητας με το θεό, την ένταξή της στη συλλογική θρησκευτική τάξη.
- Η λατρεία του Διονύσου, αντίθετα με τα μυστήρια, δεν τοποθετείται δίπλα στην επίσημη θρησκεία της πόλεως ως προέκτασή της. Φανερώνει την επίσημη αναγνώριση μιας θρησκείας που δεν υπόκειται στην πόλη, την αμφισβητεί και την ξεπερνά. Εισάγει στο δημόσιο βίο θρησκευτικές πρακτικές που εμφανίζουν εκκεντρικά χαρακτηριστικά.

ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΟΡΙΩΝ

- Ο Διόνυσος ενσαρκώνει σύμφωνα με την επιτυχημένη διατύπωση του Louis Gernet, τη μορφή του Άλλου.
- Ο Διόνυσος αμφισβητεί την ανθρώπινη και κοινωνική τάξη.
- Αποκαλύπτει μια άλλη όψη του ιερού.
- Είναι πέρα απ' όλες τις μορφές και όλους τους προσδιορισμούς, υιοθετεί όλες τις όψεις δίχως να κλείνεται σε καμία.
- Είναι πανταχού παρών, καθώς είναι συγχρόνως εδώ, αλλού ή πουθενά.
- Οι ξεκάθαρες αντιθέσεις ξεθωριάζουν, συγχέονται και η μία διεισδύει στην άλλη.

ΜΑΙΝΑΔΕΣ

- Όταν οι Μαινάδες του θιάσου καταλαμβάνονται από τη θεϊκή μανία, ο θεός κατέχει τον νου τους, εγκαθίσταται μέσα τους για να τις υποτάξει και να τις παρασύρει όπου αυτός θέλει.
- Μακριά από τα σπίτια τους, τις πόλεις και τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, οι Μαινάδες παίζουν στα βουνά και στα δάση με τα φίδια, θηλάζουν τα νεογέννητα των άγριων ζώων και επιπλέον επιτίθενται σ' αυτά και τα κατασπαράζουν (διασπαραγμός), για να τα φάνε στη συνέχεια ωμά (ωμοφαγία).
- Ο μαιναδισμός έχει δύο όψεις: α) Οι γυναίκες που πιστεύουν ότι κοινωνούν με το θεό και η μανία τις οδηγεί στην υπερβατική χαρά μιας στιγμιαίας φυγής προς ένα κόσμο όπως ήταν κατά τη χρυσή εποχή, όπου όλα τα ζώα ζούσαν μαζί αδελφωμένα, β) Οι γυναίκες της πόλης που αρνούνται το θεό και τις οποίες ο θεός θα τις τιμωρήσει για να τον δεχτούν, η μανία τις οδηγεί στη φρίκη και την τρέλα των πιο αποτρόπαιων εγκλημάτων.

ΔΕΙΝΟΤΑΤΟΣ – ΗΠΙΩΤΑΤΟΣ ΘΕΟΣ

Η ισορροπία της πόλης απειλείται από το Διόνυσο και γι' αυτό θα πρέπει να τον δεχτεί και να του εξασφαλίσει μια θέση στη δημόσια λατρεία δίπλα στους άλλους θεούς. Έτσι, θα πρέπει:

- Να καθιερώσει για τις γυναίκες στο πλαίσιο των επίσημων θεσμών ένα είδος ελεγχόμενης τελετουργικής μανίας.
- Να προωθήσει για τους άντρες μέσω του κρασιού και της μέθης την απόκλιση από τη φυσιολογική ροή των πραγμάτων.
- Να ιδρύσει το θέατρο, εκεί όπου πάνω στη σκηνή η φαντασίωση παίρνει σάρκα και οστά και ζωντανεύει, καθώς το φανταστικό παρουσιάζεται ως πραγματικό.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΟΜΗΣ (VICTOR TURNER)

-
- Σε καμία όμως περίπτωση ο Διόνυσος δεν έρχεται να εξαγγείλει μια καλύτερη τύχη στον άλλο κόσμο. Δεν παροτρύνει σε φυγή από τα εγκόσμια, δεν κηρύσσει τον αναχωρητισμό ούτε ισχυρίζεται ότι η ψυχή θα κερδίσει με μια ασκητική ζωή την αθανασία.
  - Ο Διόνυσος διδάσκει ή αναγκάζει τους ανθρώπους να γίνουν διαφορετικοί από αυτό που κανονικά είναι.
  - Ο θεός είναι παρών στην Ελευσίνα ήδη από τον 5ο αιώνα. Υπεισέρχεται υπό τη μορφή του Ίακχου, με τον οποίο ταυτίστηκε και του οποίου ο ρόλος είναι να ηγείται της πομπής από την Αθήνα στην Ελευσίνα.

ΟΡΦΙΣΜΟΣ

- Η πρώτη όψη του ορφισμού είναι μια παράδοση γραπτών κειμένων, ιερών βιβλίων.
- Ο πάπυρος του Δερβενίου αποδεικνύει ότι κυκλοφορούσαν κατά τον 5ο και αναμφίβολα ήδη από τον 6ο αιώνα, θεογονίες οι οποίες ήταν οπωσδήποτε γνωστές στους προσωκρατικούς φιλοσόφους και από τις οποίες φαίνεται ότι εμπνεύστηκε ο Εμπεδοκλής.
- Η ορφική λατρεία φαίνεται ότι έχει μια μορφή «δόγματος» που τη διαφοροποιεί τόσο από τα μυστήρια και τη διονυσιακή λατρεία, όσο και από την επίσημη λατρεία.

ΟΡΦΙΚΕΣ ΘΕΟΓΟΝΙΕΣ

- Αποτελούν τον αντίποδα της ησιόδειας παράδοσης.
- Στον Ησίοδο το θεϊκό σύμπαν συγκροτείται μέσα από μια γραμμική εξέλιξη που οδηγεί από την αταξία στην τάξη, από ένα αρχικό στάδιο σύγχυσης σε έναν κόσμο διακεκριμένο και ιεραρχημένο υπό την αδιασάλευτη εξουσία του Δία.
- Αντίθετα, στις ορφικές θεογονίες η Αρχή – το πρωταρχικό Αυγό ή η Νύχτα – εκπροσωπεί την τέλεια ενότητα, την πληρότητα ενός κλειστού συνόλου. Το Όν όμως φθείρεται στο μέτρο που η ενότητα διασπάται και διαλύεται για να γεννηθούν οι ξεχωριστές μορφές, τα χωριστά άτομα. Αυτόν τον κύκλο της διάσπασης πρέπει ν' ακολουθεί ένας κύκλος επανασύνθεσης των μερών στην ενότητα του Όλου. Αυτό θα συμβεί την έκτη γενιά, με την έλευση του ορφικού Διονύσου, η βασιλεία του οποίου αντιπροσωπεύει την επιστροφή στο Εν, την επανάκτηση της χαμένης πληρότητας.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ «ΠΡΟΥΠΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΟΣ»

- Οι Τιτάνες διαμέλισαν και κατασπάραξαν το Διόνυσο. Ο Διόνυσος στη συνέχεια ανασυστάθηκε από την καρδιά του που παρέμεινε άθικτη. Οι Τιτάνες κατακεραυνώθηκαν από το Δία και μέσα από τις στάχτες τους γεννήθηκε το ανθρώπινο γένος.
- Γεννημένο από τις στάχτες των Τιτάνων που κατακεραυνώθηκαν, το ανθρώπινο γένος κουβαλάει μέσα του ως κληρονομιά του την ενοχή για το διαμελισμό του θεού (προπατορικό αμάρτημα).
- Ο ορφικός τρόπος ζωής υπαγορεύει αποχή από το κρέας, για να φύγει το μίasma από την αιματηρή θυσία, που θυμίζει το ανόσιο γεύμα των Τιτάνων.
- Η χορτοφαγία αντιτίθεται σ' αυτό ακριβώς που υπαινίσσεται η θυσία: την ύπαρξη ενός αγεφύρωτου χάσματος μεταξύ ανθρώπων και θεών, το οποίο επαληθεύεται ακόμα και στην τελετουργία που έχει ως στόχο την επικοινωνία τους.

ΣΩΤΗΡΙΑ

- Κάθε άνθρωπος έχοντας διαφυλάξει μέσα του ένα μέρος του Διονύσου, μπορεί και εκείνος να επιστρέψει στη χαμένη ενότητα, να ενωθεί με το θεό και να ξαναβρεί στον άλλο κόσμο μια ζωή ανάλογη με εκείνης της εποχής του χρυσού.
- Η προσωπική αναζήτηση της σωτηρίας τοποθετείται εκτός των ορίων της επίσημης θρησκείας της πόλεως. Ως πνευματικό κίνημα, ο ορφισμός εμφανίζεται ξένος προς την πόλη, τους θεσμούς και τις αξίες της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

- Η αρχαία ελληνική θρησκεία δε γνώρισε τη μορφή του «αναχωρητή». Η φιλοσοφία είναι εκείνη που μεταθέτοντας στο δικό της χώρο το θέμα της άσκησης, της ψυχικής κάθαρσης, της αθανασίας της ψυχής, ανέλαβε το έργο αυτό.
- Για το μαντείο των Δελφών, το γνώθι σαυτόν σήμαινε: «γνώριζε ότι δεν είσαι θεός και να μην κάνεις το λάθος να προσπαθείς να γίνεις». Για το Σωκράτη του Πλάτωνα, ο οποίος επαναλαμβάνει για λογαριασμό του το χρησμό, σημαίνει: «γνώρισε το θεό που είσαι μέσα σου εσύ ο ίδιος. Προσπάθησε να γίνεις, όσο είναι δυνατόν, ίδιος με το θεό».